

การสร้างบทเรียนท้องถิ่นกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ*

เยาวเรศ ภัคดีจิตร**

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) ศึกษาบริบทของแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะในวิถีชีวิตของชุมชนจังหวัดนครสวรรค์ อุทัยธานี และชัยนาท 2) สืบค้นองค์ความรู้ที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ และ 3) สร้างบทเรียนท้องถิ่นกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมและกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการพัฒนาหลักสูตร ได้แก่ ผู้บริหาร ครู ผู้นำชุมชน ผู้ปกครองและนักเรียน สังกัดโรงเรียนในจังหวัดนครสวรรค์ อุทัยธานี และชัยนาท การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยลงพื้นที่ภาคสนาม ใช้เทคนิคการสังเกต สัมภาษณ์ ศึกษาเอกสาร จัดเวทีชาวบ้าน และการสนทนากลุ่มย่อย วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและการสรุปอุปนัย ผลการวิจัย พบว่า

1. บริบทของแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะในวิถีชีวิตของชุมชนจังหวัดนครสวรรค์ อุทัยธานี และชัยนาท ประกอบด้วย ชุมชนบ้านร่องคู้ ชุมชนบ้านวังเคื่อ ชุมชนบ้านสะแกกรัง และชุมชนบ้านเขาราวเทียนทอง

2. องค์ความรู้ที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ มีดังนี้ 1) ชุมชนบ้านร่องคู้ มีการปลูกผักอู๋นึ่งที่สามารถสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน 2) ชุมชนบ้านวังเคื่อ มีหลวงพ่อจ้อย พระนักพัฒนา ประเพณีแห่ธงสงฆ์น้ำพระ 3) ชุมชนบ้านสะแกกรัง มีวิถีชีวิตชุมชนของกลุ่มเรือนแพ วัฒนธรรมและประเพณี และ 4) ชุมชนบ้านเขาราวเทียนทอง สภาพปัญหา ความต้องการและวิถีความพอเพียงของชุมชนเขาราวเทียนทอง

3. บทเรียนท้องถิ่นกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมและกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ประกอบด้วย โรงเรียนวัดศรีอุทุมพร โรงเรียนหนองบัว โรงเรียนวัดอุโปสถาราม และโรงเรียนบ้านเขาราวเทียนทอง ได้สร้างบทเรียนท้องถิ่น 9 เรื่อง ได้แก่ 1) ประเพณีและวัฒนธรรมที่ล้ำเลิศในชุมชน 2) ประเพณีและความเชื่อที่เหลืออยู่ 3) สังคมดีประเพณีเด่น 4) โรงเรียนข้าวชุมชนศรีอุทุมพร 5) ระเบิดอู๋นึ่ง 6) การทำภาพสามมิติ “ผักอู๋นึ่ง พืชท้องถิ่นที่ควรอนุรักษ์” 7) วิถีชีวิตชุมชนชาวแพสะแกกรัง 8) ประวัติความเป็นมาของชุมชนเขาราวเทียนทอง และ 9) การก่อตั้งป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง

คำสำคัญ: บทเรียนท้องถิ่น, สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม, ศิลปะ

* ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

** อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, 2558, E-mail: maew747@hotmail.com

Lessons Creation of Social Studies Religion and Culture, and Arts Department^{*}

Yaowares Padkeejit^{**}

Abstract

This research object to 1) study the context of local resource of the Social Studies, Religion and Culture, and Arts department in Community life in Nakhon Sawan, Uthai Thani, and Chainat province 2) search the knowledge from the learning process in the Social Studies, Religion and Culture, and Arts department 3) create local lessons of the Social Studies, Religion and Culture, and Arts department. The study samples were teachers students to School in Nakhon Sawan, Uthai Thani, and Chainat province. The data was collected by down the field to survey, interview, study documents, staging, focus group and knowledge exchange. Data were analyzed using content analysis. The finding showed that

1. The context of local resource of the Social Studies, Religion and Culture, and Arts department in Community life in Nakhon Sawan, Uthai Thani, and Chainat province include Ban Rong Du community, Ban Wang Dua community, Ban Sakae Krang community and Ban khao rao tian tong community.

2. The knowledge from the learning process in the Social Studies, Religion and Culture, and Arts department search the knowledge from the learning process in the Social Study, Religion and Culture, and Arts department are as follows: 1) Ban Rong du have planted vegetables picked that can create income for the people in the community. 2) Ban Wang Dua have Lung Phor Joy the developer of the community. Traditional flag pour water. 3) Ban Sakae Krang have community life raft, culture and tradition And 4) Khao rao tian tong community, problems, needs and route sufficiency of Khao rao tian tong community.

3. Local lessons of the Social Studies, Religion and Culture, and Arts department include Sri Utumporn school, Nongbua school, Wat Uposataram school and Ban khao rao tian tong school, to create nine local lessons as following, 1) The superior of tradition and culture of the community, 2) Traditions and beliefs that are left, 3) Good society and identity tradition, 4) Sri Utumporn community rice mill. 5) Um Nong dancing, 6) The three-dimensional image of Um nong the local plant that should be reserved, 7) The way of life of Sakae krung floating house boat community, 8) The history of khao rao tian tong community and 9) The establishment of community forests of Khao Rao Tian-Tong.

Keywords: Local Lessons, Social Studies Religion and Culture, Arts

^{*} This research was funded by Nakhon Sawan Rajabhat University

^{**} Lecturer in Faculty of Education, Nakhon Sawan Rajabhat University, 2015, E-mail: maew747@hotmail.com

บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ในมาตราที่ 27 วรรคสองให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ และในมาตราที่ 29 ได้บัญญัติให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน และสถาบันสังคมอื่น ๆ ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการแสวงหาความรู้ ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการรวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนา ระหว่างชุมชน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2543: 14-15)

การพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพนั้น หลักสูตรนับเป็นแม่แบบที่สำคัญและเป็นดัชนีบ่งชี้ คุณลักษณะของผู้เรียน ดังนั้นแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 และแนวทางการปฏิรูปหลักสูตร และกระบวนการเรียนการสอน ตามนโยบายปฏิรูปการศึกษา จึงได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า ให้มีการพัฒนาหลักสูตรทุกระดับทุกประเภทโดยให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การร่วมมือกันระหว่างโรงเรียนกับองค์กรท้องถิ่น เพื่อพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับผู้เรียน และท้องถิ่น รวมทั้งการนำหลักสูตรไปปฏิบัติให้สัมฤทธิ์ผลอย่างแท้จริง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2540) นอกจากนี้ การดำเนินงานของโรงเรียนในโครงการปฏิรูปการศึกษาตามแนวนโยบาย 10 ประการนั้น ได้กำหนดให้โรงเรียนนำภูมิปัญญาและทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ทางการศึกษาโดยให้ องค์กรท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตร และเป็นโรงเรียนที่ท้องถิ่นให้การยอมรับในคุณภาพ และมาตรฐาน (อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์, 2550) ซึ่งนับเป็นนโยบายใหม่ที่โรงเรียนในโครงการปฏิรูป การศึกษาพึงยึดถือปฏิบัติให้มีคุณภาพและมาตรฐานทัดเทียมกันทั่วประเทศ แต่อย่างไรก็ตามการ ปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับนโยบายนั้น ระดับดำเนินการจะเป็นข้อบ่งชี้ประสิทธิภาพ การปฏิบัติงาน ตามนโยบายได้เป็นอย่างดีและยังส่งผลต่อเนื่อง ถึงการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการ ของผู้เรียน และท้องถิ่นได้อีกด้วย

กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2558 มีความสำคัญในด้านพัฒนาคุณภาพลักษณะต่าง ๆ ของผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี มีเหตุผลด้วยกุศลจิต คิดสร้างสรรค์มั่นในคุณธรรมนำความรู้เพื่อการดำรงชีวิตที่มีความสุขโดยใช้วิทยาการจากวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี มนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์มาปรับใช้ในการดำรงชีวิตให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมทั้งทาง ธรรมชาติและสังคมได้อย่างมีความสุข นอกจากนี้ ยังมีทักษะและกระบวนการต่าง ๆ ที่จะสามารถ

นำมาใช้ประกอบในการตัดสินใจได้อย่างรอบคอบในการดำเนินชีวิต และการมีส่วนร่วมในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาในฐานะพลเมืองที่ดี ตลอดจนการนำความรู้ทางด้านจริยธรรม หลักธรรมทางศาสนา มาพัฒนาตนเองและสังคมทำให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข (กรมวิชาการ, 2545)

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2558 ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีจินตนาการทางศิลปะชื่นชมความงามสุนทรีย์ภาพความมีคุณค่าซึ่งมีผลต่อคุณภาพชีวิตมนุษย์เป็นการพัฒนาผู้เรียนอย่างองค์รวมทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์และสังคม ตลอดจนนำไปสู่การพัฒนาสิ่งแวดล้อม (กรมวิชาการ, 2542) ดังนั้น ต้องปรับเนื้อหาให้สอดคล้องกับชีวิตจริงและคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติได้สนับสนุนให้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้เป็นแนวทางการจัดประสบการณ์โดยใช้ปราชญ์ชาวบ้านมาเป็นวิทยากรให้ความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น เพลงพื้นบ้าน การแสดงพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่น โดยมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรผลที่ได้รับจากการนำปราชญ์ชาวบ้านมาร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน พบว่า ผู้เรียนมีความสุขในการเรียนเห็นคุณค่า และมีเจตคติที่ดีในเรื่องของศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีพื้นบ้าน และโรงเรียนยังได้รับความร่วมมือจากชุมชนทั้งในด้านการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งของเครื่องใช้การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรรวมถึงการจัดการเรียนการสอนอีกด้วย

จะเห็นได้ว่า สังคมไทยปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมมาก ลักษณะครอบครัวไทยที่เคยอยู่ร่วมกันหลายชั่วอายุคน เริ่มเปลี่ยนเป็นครอบครัวเดี่ยว หัวหน้าครอบครัวและแม่บ้านต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ทั้งภาระการเลี้ยงดูเด็กไว้กับผู้สูงอายุให้อยู่ตามลำพัง ซึ่งทำให้หลักประกันความมั่นคงและความอบอุ่นของครอบครัวเสื่อมคลายลง (Stiing, P. D, 1999) ประกอบกับสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการขยายตัวของชุมชนเมืองเป็นไปอย่างรวดเร็วทำให้ขาดความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาคุณธรรม และศีลธรรม การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ ซึ่งเป็นพื้นฐานต่อการพัฒนาประเทศ ซึ่งสามารถกระทำได้ด้วยการศึกษาเป็นสำคัญ ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะสร้างบทเรียนท้องถิ่นกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ทั้งนี้เพื่อเป็นข้อมูลและเป็นบทเรียนท้องถิ่นและดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทของแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะในวิถีชีวิตของชุมชนจังหวัดนครสวรรค์ อุทัยธานี และชัยนาท

2. เพื่อสืบค้นองค์ความรู้ที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

3. เพื่อสร้างบทเรียนท้องถิ่นกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมและกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. กรณีศึกษา: ชุมชนบ้านร่องคู่

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) มีวิธีการดำเนินการวิจัยโดยวิเคราะห์จากเอกสารที่เกี่ยวข้องควบคู่กับการศึกษาเชิงชุมชน โดยการลงพื้นที่เพื่อตรวจสอบสภาพท้องถิ่น การสัมภาษณ์ผู้บริหาร โรงเรียน ครู ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน และนักเรียน รวมทั้งการจัดเวทีชาวบ้านเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ เพื่อสร้างเป็นบทเรียนท้องถิ่น เรื่องผัก อิ่มท้องพืชที่ท้องถิ่นควรอนุรักษ์อย่างยั่งยืน โดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้บริหาร ครู ผู้นำชุมชน ผู้ปกครองและนักเรียน โรงเรียนหนองบัว และชุมชนบ้านร่องคู่ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มี 3 ฉบับ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง แบบบันทึกบริบทชุมชน และแบบบันทึกบทเรียนท้องถิ่น การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการดังนี้ 1) ศึกษาบริบทและรวบรวมองค์ความรู้เดิม ด้วยวิธีการศึกษาจากเอกสาร ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน ตลอดจนจัดเวทีชุมชนท้องถิ่นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ใช้ประโยชน์และขยายพันธุ์ผักอื่มน้องทั้งในอดีตและปัจจุบัน ตลอดจนปัญหาของชุมชนที่กำลังเผชิญอยู่ 2) ศึกษาหลักกรรมทางพฤกษศาสตร์ของผักอื่มน้อง ระบบนิเวศ การใช้ประโยชน์จากผักอื่มน้องอย่างยั่งยืนที่เหมาะสมสำหรับการบูรณาการเรียนรู้อเพื่อสร้างบทเรียนท้องถิ่น 3) ศึกษาการใช้ประโยชน์ของผักอื่มน้องในชุมชน โดยเครือข่ายชุมชนแบ่งการเรียนรู้อในเขตพื้นที่บ้านร่องคู่ โดยมีกิจกรรมย่อยต่าง ๆ เช่น นำผักอื่มน้องมาประกอบอาหาร การประชุมปฏิบัติการ การนำน้ำมันสารถระเหยในผักอื่มน้องมาหาคุณสมบัติทางเคมี เป็นต้น 4) ศึกษาวิธีการปลูกและขยายพันธุ์ผักอื่มน้อง และ 5) หาแนวทางในการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

2. กรณีศึกษา: ชุมชนบ้านวังเคื่อ

ในการวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรจากองค์ความรู้ท้องถิ่นชุมชนบ้านวังเคื่อ ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) ในการตอบคำถามของการวิจัย โดยในระยะแรกของการศึกษาบริบทชุมชนบ้านวังเคื่อ คณะผู้วิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ และศึกษานิเทศก์จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต 1 ซึ่งเป็นนักวิจัยหลักมีบทบาทเป็นคณะผู้ให้คำปรึกษา นิเทศ ติดตาม ให้ความช่วยเหลือแก่คณะครูในชุมชนบ้านวังเคื่อ ในการสร้าง

บทเรียนและพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในชุมชนบ้านวังเต๋อ โดยมีกลุ่มผู้ร่วมในกระบวนการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหาร ครู แกนนำชุมชน ผู้ปกครอง และนักเรียนโรงเรียนหนองบัว และชุมชนบ้านวังเต๋อ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มี 3 ฉบับ ได้แก่ แบบสำรวจข้อมูลชุมชน แบบบันทึกบริบทชุมชน และแบบบันทึกบทเรียนท้องถิ่น การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการโดย 1) สำรวจพื้นที่เป้าหมายเพื่อค้นหากลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่ และสำรวจบริบทชุมชนในโดยการสนทนากลุ่มจากคณะผู้วิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ คณะศึกษานิเทศก์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 1 ผู้บริหารและคณะครูแกนนำของโรงเรียนวัดศรีอุทุมพร และแกนนำชุมชนบ้านวังเต๋อ 2) สร้างเครือข่ายคณะทำงานระหว่างมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ สำนักงานเขตพื้นที่ศึกษานครสวรรค์ เขต 1 บุคลากรของโรงเรียนในชุมชนบ้านวังเต๋อ และแกนนำชุมชนบ้านวังเต๋อ 3) รวบรวมองค์ความรู้ในบริบทของชุมชนบ้านวังเต๋อ โดยจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเก็บรวบรวมข้อมูลบริบทชุมชนบ้านวังเต๋อ และคณะผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมควบคู่กับการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างเกี่ยวกับการสังมองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น 4) รายงานข้อมูลบริบทของชุมชนบ้านวังเต๋อ โดยการอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “การพัฒนาบทเรียนท้องถิ่นสู่การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้” และคณะผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลบริบทของชุมชนบ้านวังเต๋อ และฝึกปฏิบัติการพัฒนาบทเรียนท้องถิ่น 5) สร้างบทเรียนท้องถิ่นชุมชนบ้านวังเต๋อ โดยจัดประชุมปฏิบัติการสร้างบทเรียนท้องถิ่นชุมชนบ้านวังเต๋อ และ 6) ทดลองใช้ ปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและการสรุปเชื่อมโยงประเด็นสำคัญ

3. กรณีศึกษา: ชุมชนชาวแพสะแกกรัง

ในการวิจัยเพื่อพัฒนาบทเรียนท้องถิ่นกรณีศึกษาชุมชนแพสะแกกรัง คณะผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ที่ศึกษาเกี่ยวกับบริบทวิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเริ่มจากการวิเคราะห์เอกสาร การลงพื้นที่สำรวจชุมชนชาววัด โบสถ์ การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะลึก และการสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ศึกษานิเทศก์จากสำนักเขตพื้นที่การศึกษาอุทัยธานี ผู้บริหาร คณะครู แกนนำชุมชน ผู้ปกครอง นักเรียนโรงเรียนวัดอุโบสถาราม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกบริบทชุมชน และแบบบันทึกบทเรียนท้องถิ่น การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยดำเนินการโดยสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร สืบค้นและเก็บข้อมูลจากชุมชนชาวแพสะแกกรัง ตรวจสอบข้อมูลจากการทำเวทีชาวบ้าน และสร้างบทเรียนท้องถิ่นเรื่องชุมชนชาวแพสะแกกรัง การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

4. กรณีศึกษา: ชุมชนบ้านเขาราวเทียนทอง

การศึกษาเพื่อพัฒนาบทเรียนท้องถิ่นชุมชนบ้านเขาราวเทียนทอง เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีวิธีการดำเนินการวิจัยโดยวิเคราะห์จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ควบคู่ไปกับการสำรวจ การสัมภาษณ์ ทดลอง และจัดเวทีชาวบ้านเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเพื่อให้ได้ข้อมูลตามประเด็นการวิจัย นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และเรียบเรียงเพื่อตอบโจทย์คำถามวิจัย มีกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้บริหารครูผู้สอน และนักเรียน โรงเรียนบ้านเขาราวเทียนทอง ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน และตัวแทนชุมชนบ้านเขาราวเทียนทอง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง แบบบันทึกบริบทชุมชน และแบบบันทึกบทเรียนท้องถิ่น การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการดังนี้ 1) ศึกษาบริบทและสำรวจพื้นที่ในเขตจังหวัดชัยนาท ศึกษาจากเอกสาร ศึกษาสำรวจเบื้องต้นตลอดจนสัมภาษณ์พูดคุยกับผู้นำชุมชนบ้านเขาราวเทียนทอง เกี่ยวกับสภาพทั่วไปของป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง การดำเนินการจัดป่าชุมชน และปัญหาที่พบในการดำเนินการจัดการป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง และ 2) ศึกษาพฤกษศาสตร์และระบบนิเวศของไผ่รวกเขาราวเทียนทอง เพื่อสร้างบทเรียนท้องถิ่นเรื่อง ป่าไผ่รวกในป่าชุมชนเขาราวเทียนทองเพื่อให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียนและเหมาะสมกับการศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษาในระดับการอุดมศึกษา และการศึกษาของชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

สรุปผลการวิจัย

1. บริบทของแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ในวิถีชีวิตของชุมชนจังหวัดนครสวรรค์ อุทัยธานี และชัยนาท ประกอบด้วย 1) ชุมชนบ้านร่องคู อำเภอนองบึง จังหวัดนครสวรรค์ 2) ชุมชนบ้านวังเคือ อำเภอมือง จังหวัดนครสวรรค์ 3) ชุมชนบ้านสะแกกรัง อำเภอมือง จังหวัดอุทัยธานี และ 4) ชุมชนบ้านเขาราวเทียนทอง อำเภอนินขาม จังหวัดชัยนาท

2. องค์ความรู้ที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และศิลปะตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีดังต่อไปนี้ 1) ชุมชนบ้านร่องคู อำเภอนองบึง จังหวัดนครสวรรค์ มีขนบธรรมเนียมประเพณียึดตามหลักธรรมพุทธศาสนา ดำเนินชีวิตแบบ เรียบง่าย ยังนิยมการเลี้ยงโชค ประชากรในท้องถิ่นของชุมชนส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นรายได้หลักของชุมชน มีการปลูกข้าว ถั่ว และมันสำปะหลัง รวมถึงการปลูกผักอู่มั่นอง ซึ่งต้องอาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติเท่านั้น 2) ชุมชนบ้านวังเคือ อำเภอมือง จังหวัดนครสวรรค์ มีประเพณีการสงฆ์พระตามแนวคิดของหลวงพ่ोज้อย ถือว่าเป็นการ

สร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้านมีการอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมให้ดำรงอยู่ถึงรุ่นลูกหลาน เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลในครอบครัว บุคคลในชุมชน และบุคคลนอกชุมชน ให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการร่วมคิดร่วมทำและร่วมแก้ปัญหาในการอนุรักษ์ ส่งเสริมประเพณีและวัฒนธรรม นอกจากนี้ ประเพณีสู่ขวัญข้าวตามแนวคิดของหลวงพ่ोज้อย ถือว่าเป็นการสร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้านศรีอุทุมพร (วังเตือ) มีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหาในการอนุรักษ์ ส่งเสริม ประเพณี และวัฒนธรรมในหมู่บ้านศรีอุทุมพร ให้ดำรงอยู่ถึงรุ่นลูก หลาน สร้างจิตสำนึกความกตัญญูต่อผู้ที่มีพระคุณ ลดความตระหนี่ถี่เหนียว ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี และความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลภายในชุมชน และบุคคลนอกชุมชน 3) ชุมชนแพะสะแกกรัง อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี โดยมีรากฐานมาจากสมุทรสงครามล่องเรือมาหาที่ทำกิน และตั้งรกรากสืบมา บริเวณที่พบเรือนแพหนาแน่นมากที่สุด คือ บริเวณหน้าวัดอุโปสถาราม ชาวแพะสะแกกรังมีวัฒนธรรมประเพณีที่หลากหลาย ซึ่งประเพณีส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา อันได้แก่ การทำบุญตักบาตรตอนเช้า ประเพณีลอยกระทง โดยจะมีงานภาคกลางวันและงานภาคกลางคืน ประเพณีแห่เทียนจำนำพรรษา ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีการแข่งขันเรือยาว 4) ชุมชนเขาราวเทียน อำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท ส่วนใหญ่ชาวบ้านได้พูดถึงเรื่องปัญหาหนี้สิน โดยครัวเรือนส่วนใหญ่จะกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) และเงินกองทุนหมู่บ้าน ราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ ต้นทุนทางเกษตรกรรมทางเกษตรกรรมสูงขึ้น เช่น ปุ๋ยราคาแพง ราคาน้ำมันสูงขึ้น รวมทั้งประสบปัญหาภัยธรรมชาติ เช่น ปัญหาฝนแล้ง ขาดแคลนน้ำ และปัญหาสิ่งแวดล้อม รวมทั้งทรัพยากรจะถูกบุกรุกจากบุคคลภายนอก ซึ่งผู้นำชุมชนและชาวบ้าน มีความต้องการในการได้รับความช่วยเหลือเพื่อแก้ไขปัญหาระบบการขาดแคลนน้ำ หรือระบบคลองส่งน้ำ และชลประทานเพื่อการประกอบอาชีพและการประดาเนินชีวิตต่อไป นอกจากนี้ยังมีคนจากนอกชุมชนมาใช้ประโยชน์ทรัพยากรในป่าโดยไม่มี การอนุรักษ์ ทำให้ผืนป่าเสื่อมโทรมลง สัตว์ป่าและต้นไม้ใหญ่ค่อย ๆ หดไป ประกอบกับมีปัญหาไฟป่ายังสร้างความเสียหายแก่สภาพป่า แต่อย่างไรก็ตามในช่วงปี พ.ศ. 2539 มีกลุ่มคนกลุ่มเล็ก ๆ เริ่มรวมตัวกันเพื่อดูแลรักษาให้ป่าให้ฟื้นคืนสภาพ จากจุดเล็ก ๆ นั้นได้ขยายสู่กระบวนการจัดการป่าของชุมชนและเกิดเป็นเครือข่ายชุมชนเพื่อการจัดการป่าเขาราวเทียนทองในปัจจุบัน

3. บทเรียนท้องถิ่นกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมและกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ พบว่า โรงเรียนวัดศรีอุทุมพร โรงเรียนหนองบัว โรงเรียนวัดอุโปสถาราม และโรงเรียนบ้านเขาราวเทียนทอง ได้มีการพัฒนาบทเรียนท้องถิ่น จำนวน 9 เรื่อง ดังต่อไปนี้ 1) ประเพณีและวัฒนธรรมที่ล้ำเลิศในชุมชน 2) ประเพณีและความเชื่อที่เหลืออยู่ 3) สังคมดีประเพณีเด่น 4) โรงสีข้าว

ชุมชนศรีอุทุมพร 5) ระบายอุ้มน้อง 6) จัดทำภาพสามมิติ “ผักอุ้มน้อง พี่ช้องถิ่นที่ควรอนุรักษ์” 7) วิถีชีวิตชุมชนชาวแพสะแกกรัง และ 8) การก่อตั้งป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง

อภิปรายผล

1. บริบทแห่งการเรียนรู้ในท้องถิ่นของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะในวิถีชีวิตของชุมชนจังหวัดนครสวรรค์ อุทัยธานี และชัยนาท มีความหลากหลายทางด้านภูมิศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา อาชีพ วิธีการดำเนินชีวิตที่แตกต่าง ซึ่งสามารถแยกได้ดังนี้ คือ 1) แนวคิดของหลวงพ่ोज้อย แห่งชุมชนบ้านวังเตือ 2) ชุมชนบ้านร่องคู อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ 3) วิถีชีวิตของชุมชนชาวแพสะแกกรัง อำเภอมือง จังหวัดอุทัยธานี และ 4) สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนเขาราวเทียนทอง จังหวัดชัยนาท ซึ่งถือได้ว่าเป็นองค์ความรู้เดิมที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งนายดา ปิรันธนานนท์ และคณะ (2542) กล่าวว่า องค์ความรู้เฉพาะในแต่ละท้องถิ่นก็จะมีสำคัญต่อการจัดการศึกษามากขึ้น เพื่อสนองต่อความต้องการของแต่ละชุมชน เป็นการเปิดโอกาสให้แต่ละท้องถิ่นสามารถจัดการศึกษาให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมในด้านต่าง ๆ

2. องค์ความรู้ที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และศิลปะตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีดังต่อไปนี้

1) ชุมชนบ้านร่องคู มีขนบธรรมเนียมประเพณียึดตามหลักธรรมพุทธศาสนา ดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย ยังนิยมเรื่องการเลี้ยงโชค ประชากรในท้องถิ่นของชุมชนส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นรายได้หลักของชุมชน มีการปลูกข้าว ถั่ว และมันสำปะหลัง รวมถึงการปลูกผักอุ้มน้อง ซึ่งต้องอาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติเท่านั้น ประชาชนส่วนใหญ่มีหนี้สิน แต่บางครอบครัวยังมีการหารายได้ชดเชยโดยการปลูกและหาผักอุ้มน้องในบริเวณป่าเขาในพื้นที่ข้างเคียงเป็นรายได้เสริมในขณะรอเก็บเกี่ยวผลผลิตของตน

2) ชุมชนบ้านวังเตือ มีประเพณีการสงฆ์พระตามแนวคิดของหลวงพ่ोज้อย ท่านคิดว่าเป็นการสร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้านมีการอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมให้ดำรงอยู่ถึงรุ่นลูกหลานเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลในครอบครัว บุคคลในชุมชน และบุคคลนอกชุมชน ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมแก้ปัญหาในการอนุรักษ์ ส่งเสริมประเพณี และวัฒนธรรมในหมู่บ้านศรีอุทุมพร (บ้านวังเตือ) และส่งเสริมเรื่องความกตัญญูต่อบุพการี ผู้สูงอายุ การรู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม และความรัก ความสามัคคีของชุมชน อีกทั้งยังส่งเสริมให้ชาวบ้านได้ทำบุญ คือ การบริจาคทรัพย์เพื่อบำรุงศาสนาและสาธารณสถาน ถวายอาหารแด่พระสงฆ์ รักษาศีล และพึงธรรมตามเทศกาล นอกจากนี้ ประเพณีสู่ขวัญข้าวตามแนวคิดของหลวงพ่ोज้อย เป็นการสร้างจิตสำนึกให้

ชาวบ้านศรีอุทุมพร (วังเคื่อ) มีส่วนร่วมในการร่วมคิดร่วมทำและร่วมแก้ปัญหาในการอนุรักษ์ ส่งเสริม ประเพณีและวัฒนธรรมในหมู่บ้านศรีอุทุมพร ให้ดำรงอยู่ถึงรุ่นลูกหลาน สร้างจิตสำนึกเรื่องความ กตัญญูต่อสิ่งที่มีพระคุณ การลดความตระหนี่ถี่เหนียว การก่อให้เกิดความสามัคคีและความสัมพันธ์ อันดีระหว่างบุคคลในชุมชน และบุคคลนอกชุมชน สร้างจิตสำนึกเรื่องความไม่ประมาท ในการดำรง ชีวิต มีการวางแผน เตรียมการสำหรับการดำรงชีวิตต่อไปในอนาคต และส่งเสริมให้ชาวบ้านได้ทำบุญ คือ บริจาคทรัพย์บำรุงศาสนาและสาธารณสถาน เสียสละทรัพย์ส่วนตัวเพื่อนำไปทำประโยชน์ ส่วนรวมของชุมชนในท้องถิ่น

3) ชุมชนแพะสะแกกรัง อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี วิถีชีวิตของคนในชุมชนมีรากฐานมาจาก สมุทรสงครามล่องเรือมาหาที่ทำกิน และตั้งรกรากอยู่ที่นี้สืบมา บริเวณที่พบเรือนแพหนาแน่นมาก ที่สุดคือ บริเวณหน้าวัดอุโปสถาราม หรือหน้าตลาดกลางเมืองนั่นเอง ชาวแพะสะแกกรังมีวัฒนธรรม ประเพณีที่หลากหลาย ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา อันได้แก่ การทำบุญตักบาตร ตอนเช้า การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ประเพณีลอยกระทง งานภาคกลางวัน งานภาคกลางคืน ประเพณี แห่เทียนจำนำพรรษา ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีการแข่งขันเรือยาว นอกจากนี้ ชาวบ้าน ชุมชนชาวแพหลายคนถ้าย้ายถึงสิ่งสำคัญหรือถ้านึกถึงชุมชนชาวแพต้องสิ่งนี้เลย คือ แปะโบสถ์น้ำ ถือเป็นสถานที่ประกอบศาสนพิธีที่สำคัญของชุมชนชาวแพ เช่น การบวชนาค ทำวัดลงอุโบสถ และการแต่งงาน ทั้งนี้เนื่องจากชาวชุมชนสะแกกรังมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม คือ การเป็นสังคมเกษตรกรรมที่มี การอาศัยอยู่รวมกันเป็นชุมชน ส่วนในระดับครอบครัวลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวขยายที่มีคน หลายรุ่นอาศัยอยู่รวมกัน คือ รุ่นปู่ย่า ตายาย รุ่นพ่อ แม่ รุ่นลูก รุ่นหลาน รวมทั้งมีญาติพี่น้องอาศัยอยู่ ใกล้ชิดกันโดยมีศูนย์กลางของชุมชน คือ วัด ผู้ใหญ่ในชุมชน เช่น พระ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ เป็นที่พึ่ง และเป็นศูนย์รวมของชุมชนได้ สอดคล้องกับผลการศึกษาของสุรจิตร์ ยนต์ตระกูล, สมชาย ลำควน และศาสตรา เหล่าอรระคะ (2558) ที่พบว่า การจัดงานบุญประเพณี โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อ ส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีพื้นฐานมาจากการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมของชุมชนและมีวิถี ชีวิตที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางพุทธศาสนา

4) ชุมชนเขาราวเทียน มีสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนเขาราวเทียน ส่วนใหญ่ชาวบ้านได้พูด ถึงปัญหาหนี้สินทางการเงิน ราคาผลผลิตไม่ดีและตกต่ำ การลงทุนทางเกษตรกรรมสูงขึ้น เช่น ปุ๋ยมี ราคาแพง ราคาน้ำมันสูงขึ้น รวมทั้งปัญหาภัยธรรมชาติ ปัญหาฝนแล้ง ขาดแคลนน้ำ มีปัญหาหนี้สิน เกือบทุกครอบครัวซึ่งอาจเป็นเพราะชุมชนเขาราวเทียน ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะกู้เงินจากธนาคารเพื่อการ เกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) และเงินกองทุนหมู่บ้าน และปัญหาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร จะถูกบุกรุกจากบุคคลภายนอก ไม่เคารพกฎ กติกา ไม่เคารพกฎระเบียบ ซึ่งผู้ใหญ่และชาวบ้านหวัง

อยากได้ฝนเทียมเพื่อแก้ปัญหาเรื่องน้ำ หรืออาจเป็นคลองส่งน้ำ และชลประทาน เพื่อการดำเนินชีวิตต่อไป ทั้งนี้ชาวบ้านอยากให้ลูกหลานในชุมชนเขาราวเทียนทองได้เรียนต่อให้สูงขึ้น แต่มีปัญหาเรื่องการตัดทุนการศึกษา ก่อนเรียนปริญญาตรี มีปัญหาจากความยากจน เงินหมุนไม่ทัน ซึ่งทำให้ไม่ได้ส่งลูกหลานเรียนต่อในระดับสูงต่อไป นอกจากนี้ชาวบ้านที่อาศัยในพื้นที่นอกจากจะบุกเบิกและจับจองพื้นที่เพื่อการเกษตรแล้วยังตัดไม้ทำฟืนและเผาถ่านขาย มีคนจากนอกชุมชนเข้ามาร่วมใช้ประโยชน์ทรัพยากรในป่าเช่นกัน ทำให้ผืนป่าเสื่อมโทรม สัตว์ป่าและต้นไม้ใหญ่ค่อย ๆ หดหายไป และในช่วงหลังปัญหาไฟป่ายิ่งสร้างความเสียหายแก่สภาพป่า แต่ในช่วงปี พ.ศ. 2539 มีกลุ่มคนกลุ่มเล็ก ๆ เริ่มรวมตัวกันเพื่อดูแลรักษาให้ป่าฟื้นคืนสภาพ จากจุดเล็ก ๆ นั้นได้ขยายสู่กระบวนการจัดการป่าของชุมชนและเกิดเป็นเครือข่ายชุมชนเพื่อการจัดการป่าเขาราวเทียนทองในปัจจุบัน

5) องค์ความรู้ที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และศิลปะตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานข้างต้น เป็นกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ สอดคล้องกับพินพันธ์ เดชะคุปต์ (2544) กล่าวว่า ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์หมายถึง ความชำนาญและความสามารถในการใช้กระบวนการคิดซึ่งเป็นทักษะทางปัญญาเพื่อค้นคว้าหาความรู้ รวมทั้งแก้ปัญหา นั่นคือ ความชำนาญและความสามารถในการใช้กระบวนการคิด ซึ่งเป็นทักษะทางปัญญา เพื่อค้นคว้าหาความรู้ รวมทั้งแก้ปัญหา เช่น ทักษะการสังเกต ทักษะการจำแนกประเภท ทักษะการจัดกระทำและสื่อความหมายข้อมูล ตลอดจนเกิดกระบวนการเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น และองค์ความรู้นั้นเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ดังเช่น Driver R. and B. Bell (1986) ที่มีแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งประกอบด้วย 1) การจัดการเรียนรู้แบบการพัฒนากระบวนการคิดด้วยการใช้คำถาม ในการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซักถามความเข้าใจ และฝึกให้ผู้เรียนมีโอกาสซักถามครูผู้สอน รวมถึงปราชญ์ชาวบ้าน 2) การจัดการเรียนรู้แบบสร้างองค์ความรู้ เป็นกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน เน้นความสำคัญของความรู้เดิม เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความรู้ด้วยตนเอง และสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง 3) การจัดการเรียนรู้แบบส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีความคิดที่อิสระ ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง ทั้งจากการริเริ่มสร้างสรรค์ และการเลียนแบบส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม 4) การจัดการเรียนรู้แบบประสบการณ์และที่เน้นการปฏิบัติ ผู้เรียนได้มีโอกาสรับประสบการณ์ และได้ใช้ทรัพยากรในการเรียนการสอน ทั้งทางด้านเวลา สถานที่ และภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือสื่อการสอน และได้ประยุกต์ใช้ความคิด ประสบการณ์ ความสามารถและทักษะต่าง ๆ ในเวลาเดียวกัน จนสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง รวมถึงได้ร่วมแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดและประสบการณ์ระหว่างผู้เรียนด้วยกัน และ 5) การจัดการเรียนรู้จากแหล่งการเรียนรู้ ทั้งนี้

ทิสนา เขมมณี (2545) ได้กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นการเรียนการสอนที่ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริง ได้ฝึกทำงานเป็นกลุ่มร่วมกันคิดร่วมกันทำแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ และทักษะกระบวนการทางสังคม ได้ฝึกทักษะการสังเกต การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล ความคิดและสรุปความ ตลอดจนคิดแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ประเมินผลการทำงานด้วยตนเอง สำหรับผู้สอนมีบทบาทเป็นที่ปรึกษาให้ความรู้ ให้คำแนะนำ และให้การสนับสนุนเกี่ยวกับการจัดแหล่งเรียนรู้ และออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของโรบินสัน ไมเคิล (1992) ได้ศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาและการพัฒนาชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ในการจัดการศึกษาควรเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นประชาชนชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพื่อที่จะแก้ปัญหาของชุมชน ได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์จริง

3. บทเรียนท้องถิ่นกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมและกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ประกอบด้วย โรงเรียนวัดศรีอุทุมพร โรงเรียนหนองบัว โรงเรียนวัดอุโปสถาราม และโรงเรียนบ้านเขาราวเทียนทอง ได้พัฒนาบทเรียนท้องถิ่น จำนวน 9 เรื่อง คือ 1) ประเพณีและวัฒนธรรมที่ล้ำเลิศในชุมชน 2) ประเพณีและความเชื่อที่เหลืออยู่ 3) สังคมดีประเพณีเด่น 4) โรงสีข้าวชุมชนศรีอุทุมพร 5) ระบายอุ้มน้อง 6) การทำภาพสามมิติ “ผักอุ้มน้อง พี่ชท้องถิ่นที่ควรอนุรักษ์” 7) วิถีชีวิตชุมชนชาวแพสะแกกรัง และ 8) การก่อตั้งป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะบทเรียนท้องถิ่นที่เกิดจากการมีส่วนร่วมในการสืบค้นองค์ความรู้และสร้างบทเรียนท้องถิ่นที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะข้างต้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของวิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวชช์ (2542) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งในรูปของกระบวนการแสวงหาความรู้ กระบวนการกลุ่ม และการศึกษาสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ใช้วิธีการทัศนศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ และระดมความคิด จัดเวทีชาวบ้านร่วมกันแสดงความคิดเห็น อีกทั้งยังออกแบบให้นักเรียนได้ลงพื้นที่สำรวจ เก็บข้อมูล สังเกต และสัมภาษณ์และร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในประเด็นต่าง ๆ ร่วมกัน อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามาร่วมแลกเปลี่ยน และมีประชาชนชาวบ้านที่เป็นผู้รู้มาถ่ายทอดเนื้อหา และร่วมนำครูและนักเรียนในแต่ละโรงเรียน ไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ และมาเป็นวิทยากรแก่นักเรียนอีกด้วย ทั้งนี้ การออกแบบกระบวนการเรียนรู้ล้วนเป็นสิ่งที่สนับสนุนการเรียนรู้แก่ผู้เรียนและเป็นวิธีการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น มีความสอดคล้องกับวิเชียร พรหมมา, บุญญิตี ชำนาญกิจ และบัณฑิตา อินสมบัติ (2556) ที่ได้พัฒนาหลักสูตรสาระการเรียนรู้การงานอาชีพที่สอดคล้องตามสภาพท้องถิ่นสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย จังหวัดชัยนาท ซึ่งข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นต้องนำมาสร้างหลักสูตรที่สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น ซึ่งองค์ประกอบของหลักสูตรประกอบด้วย หลักการและ

เหตุผล จุดมุ่งหมาย โครงสร้าง หน่วยการเรียนรู้ แนวการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ แนวทางการจัดสื่อและแหล่งเรียนรู้ แนวทางการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เป็นต้นนอกจากนี้ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น หรือการสร้างบทเรียนท้องถิ่น โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น ส่วนหนึ่งมาจากกระบวนการพัฒนาครูนักวิจัย โดยใช้กระบวนการเชิงปฏิบัติการ ดังเช่น ชิดรัตน์ ถาบุตร (2555) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การพัฒนาครูด้านการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยพบว่า ก่อนการพัฒนาครูประจำการ โรงเรียนหนองหลวงวิทยานุกูล ขาดความรู้ ความเข้าใจ และขาดความมั่นใจในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น จึงร่วมกันออกแบบกิจกรรมพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเป็นกลีวยวงรอบกิจกรรม โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ครูผู้สอนมีความรู้ ความเข้าใจในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นในระดับปานกลาง เนื้อหาที่ต้องพัฒนาเพิ่มเติม คือ การกำหนดโครงสร้างหลักสูตร การกำหนดเนื้อหาหลักสูตรและการจัดทำคำอธิบายรายวิชา

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

การสร้างบทเรียนท้องถิ่นกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมและกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ควรมีเนื้อหาหรือบทเรียนที่หลากหลาย และสามารถนำไปบูรณาการและส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนได้ทุกระดับชั้น ตั้งแต่ระดับปฐมวัย ประถมศึกษา มัธยมศึกษา รวมถึงระดับอุดมศึกษา

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการส่งเสริมในการศึกษาพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น พัฒนาหน่วยการเรียนรู้ที่บูรณาการแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษา พัฒนาทักษะการเรียนรู้ของผู้เรียนและพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ. (2545). *แนวทางการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา*. กรุงเทพฯ: หลักสูตรลาดพร้าว.
- _____. (2542). *ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์หลักสูตรลาดพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2540). *การวิจัยปฏิบัติการมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงาน*. กรุงเทพฯ: เจ.เอ็น.ที.
- _____. (2543). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

- ทิสนา แคมมณี. (2545). *องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธิดารัตน์ ถาบุตร. (2556, กันยายน – ธันวาคม). การพัฒนาครูด้านการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ. *วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์*, 8 (24), 1-14.
- นาดยา ปิรันธนานนท์ และคณะ. (2542). *การศึกษาตามมาตรฐาน: แนวคิด ผู้การปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: แม็ก.
- พันธ์ทิพย์ รามสูต. (2540). *การวิจัยปฏิบัติอย่างมีส่วนร่วม*. กรุงเทพฯ: พี เอ ลีฟวิ่ง.
- พิมพ์พันธ์ เฉลยคุปต์. (2544). *การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ: แนวคิดวิธีการและเทคนิคการสอน*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ.
- วิชัย ประสิทธิ์รัฐดิเวชช์. (2542). *การพัฒนาหลักสูตรสานต่อที่ท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: เซ็นเตอร์คิสคัพเวอร์รี่.
- วิเชียร พรหมมา, บัญญัติ ชำนาญกิจ และบัณฑิตา อินสมบัติ. (2557, มกราคม – เมษายน). การพัฒนาหลักสูตรสาระการเรียนรู้การงานอาชีพที่สอดคล้องตามสภาพท้องถิ่นสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย จังหวัดชัยนาท. *วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์*, 9 (25), 51-64.
- สุรจิตร ยนต์ตระกูล, สมชาย ถ้ำควน และสาสตรา เหล่าอรรณะ. (2558, พฤษภาคม-สิงหาคม). รูปแบบการจัดงานบุญประเพณีโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม. *วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์*. 10(29), 31-38.
- อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์. (2550). *แนวคิดการประเมินโครงการ.เอกสารประกอบการสอนระดับบัณฑิตศึกษา (อัดสำเนา)*. เชียงใหม่: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Driver R. and B. Bell. (1986). *Students thinking and the learning of science; A constructivist View*. School Science Review: 67.
- Robinson, M. (1992). *Lingking distance education to sustainable community development*. Canada: n.p.
- Stiling, P.D. (1999). *Ecology: theories and application*. Upper Sadde River, New Jersey,: Prentice Hall.

*****